

מבט על, גיליון 589, 12 באוגוסט 2014

רוסיה בין אוקראינה ל"צוק איתן"

צבי מגן, אולנה בגנו-מולדבסקי

לאורכה של המערכה בעזה – "צוק איתן" – רוסיה, שלא כדרכה, שמרה על התייחסות מועטה בלבד לנושא זה, תוך הקפדה יתרה שלה על עמדה אובייקטיבית ועל קידום הדימוי שלה כגורם המקובל על כל הצדדים במשבר.

מעבר לכך, פעלה רוסיה, אומנם במתינות ובוהירות, בניסיון לקדם את שרותיה לשני הצדדים, כמתווך הוגן. זאת, הן במישור הפומבי והן במגעים בין ראשי השלטון הרוסי לישראלים ולחמאס. במסגרת זו התקיימה ב-23 ביולי 2014, שיחה בין הנשיא פוטין לראש הממשלה נתניהו. ב-29 ביולי 2014 פנה חמאס (מוסא אבו מרזוק) באורח פומבי לרוסיה והזמין אותה לשמש מתווכת בינו לבין ישראל במשא ומתן להסדרת הפסקת אש. זאת אינה הפנייה הראשונה; בשנים האחרונות היו כמה פניות כאלה של חמאס לרוסיה. ככל הידוע, לפחות הפעם לא היה המשך מעשי לפנייה זו ונראה שזו נועדה, מבחינת חמאס, לתצרוכת הסברתית, על מנת לאתגר את מדינות המערב ובעיקר את ארצות הברית. יש לציין שרוסיה, מצידה, מייחסת לחמאס חשיבות פחותה מזו המיוחסת לרשות הפלסטינית בראשותו של אבו מאזן, שהתקבל בכבוד רב בעת ביקורו ברוסיה ב-25 ביוני 2014.

מכל מקום, רוסיה, מצידה, המתמידה בקיום מערכת קשרים טובים עם חמאס, כמו גם עם חזבאללה וגורמים נוספים מסוגם באזור, יצאה מפנייה זו נשכרת, לפחות בשל השלכתה על הדימוי הרוסי – שחקן בעל מעמד בענייני האזור. הדבר תואם את מדיניותה המתמשכת של רוסיה להיבנות מחדש במזרח התיכון במעמד פריטטי למערב. זאת, לאחר נסיגה משמעותית בהישגי העבר; אלה נפגעו עד מאד בעידן התהפוכות של ה"אביב הערבי".

על רקע המאמץ הרוסי לשמור על תדמית אובייקטיבית במהלך המערכה בעזה, ועל רקע חילופי הרעיונות לשילובה המעשי של רוסיה כמתווך, בולט יחסה הבלתי שגרתי כלפי ישראל. יחס זה מתאפיין באיפוק רב, תוך מיעוט התבטאויות והקפדה על פרופיל נמוך, שאינם אופייניים בפרקטיקה הבינלאומית הרוסית כשמדובר בנושאים הנוגעים למזרח התיכון, בכלל, ולהסברה הרוסית בענייני ישראל, בפרט. השפה הננקטת לרוב, גם בהתייחסות אובייקטיבית, מפנה בדרך כלל אצבע מאשימה כלפי ישראל. דוברות הנשיא פוטין מקפידה לציין באתרו הרשמי, שכול השיחות בינו לבין ראש הממשלה נתניהו, נעשו ביוזמת הצד הישראלי, למעט השיחה שזם פוטין, שהתקיימה ב-13 בינואר 2014. בנסיבות אלו ולאור ניסיון העבר, התנהלותה של רוסיה הפעם לא ניתנת לפרוש אחר, אלא כמתן גיבוי לישראל, שנעשה אומנם תוך זהירות שלא לפגוע במרקם היחסים עם הפרטנרים הרוסיים באזור, הן אלה הקיימים והן אלה העתידיים. השיקולים לכך מוכרים ונוגעים לאותם האינטרסים הרוסיים מול מדינות האזור, הן כחלק מההתמודדות הגלובלית של רוסיה מול מדינות המערב, והן משיקולים אופרטיביים, המשקפים את עניינה של רוסיה בהורדת הפרופיל של חמאס, המאתגר את הפרטנרית החדשה ומאד מחוזרת על ידי רוסיה – מצרים.

השאלה, אם כן, היא, מה המניעים הרוסיים לשינוי המגמה המתואר. יחסי רוסיה – ישראל הינם טובים למדי מזה שנים ואף כי תמיד יש מקום להעמקתם הנוספת, אין בהם כדי להוות סיבה לשינוי המגמה שתואר לעיל. השיקול האפשרי הנוסף, הוא התנהלותה של ישראל כלפי רוסיה במהלך המשבר באוקראינה. ישראל אכן נמנעה מלהעביר ביקורת על המדיניות הרוסית במשבר ההוא ואף התמידה במדיניותה זו, חרף לחצים בוטים למדי כלפיה מצד מדינות המערב. לכן, אין זה בלתי סביר שרוסיה גומלת לישראל ומעודדת אותה להתמיד בהימנעותה מביקורת כלפיה בענייני אוקראינה.

ובהקשר זה, רוסיה מצויה עתה במשבר בינלאומי מחודש סביב הנושא האוקראיני, שם מתנהלת לחימה בהיקף גובר בין הבדלנים, נתמכי רוסיה, לכוחות הביטחון האוקראיניים. לחימה זו מלווה בנפגעים לא מעטים משני הצדדים, כשברקע קיים חשש להרחבת מעורבות רוסית בהיקף רחב ואף מעורבות גלויה (שהוסוותה עד עתה). רוסיה, הדוחה את הטענות בדבר מעורבותה

בלחימה (כולל סוגיית הפלת המטוס המלזי ב-17 ביולי 2014), נתונה ללחצים מערביים בוטים ובכלל זה לסדרת סנקציות כלכליות גוברות.

מיותר לציין, שהמערכת המערבית מתייחסת לכל המכלול האמור בשלילה גורפת. ראשית, המשבר האוקראיני נתפס כחמור מאד ונעשים מאמצים מצד האמריקאים והאירופאים לבלום את המעורבות הרוסית במזרח אוקראינה ולייצב שם את המצב המדרדר. בין היתר, הדבר בא לביטוי גם באמצעות מנופי הלחץ המדיניים וגם במעורבות ביטחונית מערבית על אדמת אוקראינה, בדמות מערך יועצים ומומחים, סיוע מודיעיני ויש האומרים – גם נוכחות צבאית סמויה מהעין. אולם, הלחץ העיקרי על רוסיה הוא במישור הכלכלי. ללחץ זה יש, ככל הנראה, השלכות על הכלכלה הרוסית ועל יציבותה של המערכת הציבורית והפוליטית הפנימית ברוסיה. יש מי שמאמינים, כי זה יעדו העיקרי של הממשל האמריקאי.

בעיני רוסיה, המאורעות בשני האזורים – במזרח אירופה ובמזרח התיכון – קשורים. לכן, מן ההיגיון הרוסי הוא לשאוף להעתקת מוקד ההתעניינות הבינלאומית מאוקראינה לאזורים אחרים, ובפרט למזרח התיכון; המשבר הנוכחי סביב עזה הוא הזדמנות מתאימה לכך. אולם, נראה, שלארצות הברית ולמדינות המערב, כמו גם, כנראה, למרבית השחקנים המקומיים במזרח התיכון, אין עניין לראות את רוסיה מעתיקה את תשומת הלב הבינלאומית מענייני אוקראינה לעבר המזרח התיכון ומנסה בכך להרחיב את נוכחותה בו. מה גם שארצות הברית מצדה עמלה קשות לשמר את מעמדה המוביל בתהליך ההסדרה של המשבר הישראלי – פלסטיני, במקביל להתמודדות עם משברים נוספים באזור.

נראה, שאלה הם כלל השיקולים של רוסיה לפעילותה בנושא המערכה בעזה, במטרה להשתלב במזרח התיכון כשחקן פריטטי מול המערב במסגרת התחרות הגלובלית. בתוך כך, חיונית לרוסיה העמדה הישראלית, המתחשבת בה והמקלה על הלחצים עליה מצד המערב, בענייני אוקראינה, מחד גיסא, והיותה גורם אוהד, אשר עשוי להקל על רוסיה להגיע למיצוי הפוטנציאל כשחקן אזורי משפיע, מאידך גיסא. נראה שהמערכה בעזה – 'צוק איתן' – נתפסת כהזדמנות מתאימה לקידום של יעדים אלה.

נוכח המציאות המאתגרת שמתפתחת בזירה הבינלאומית, יש מקום לראות במגמה רוסית אוהדת זו מן התרומה המדינית לאינטרס הישראלי.